

94496972-0	06/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 16	1/2	26.48x31.7
המכללה האקדמית צפ - 57920					

על רקע התחזקות הקשרים בין הודו לישראל, פרופ' איתמר תאודור קורא להעמיק גם את השיח הדתי בין יהדות להינדואיזם, שתי "דתות שורש" כלשונו שהשפיעו על העולם. קובץ מאמרים חדש בעריכתו הוא תרומה בכיוון הזה / ישעיה רוזנמן / צילום: אייל מרגולין, ג'ני

ה"אנטישמיות בעולם המערבי ובמדינות ערב גורמת ליהודים לחפש בני ברית באסיה", אומר חוקר ההינדואיזם פרופ' איתמר תאודור, כשאני מבקש להבין מדוע המפגש בין ישראל להינדואיזם מתרחש דווקא בתקופה הנוכחית. "באופן מסורתי, באסיה אין אנטישמיות אלא הערכה ליהודים מימים ימימה. בנוסף, אסיה היא כבר לא מקום נחשל אלא כוח עולה".

יהודים רבים נמשכים לרוחניות היהודית. האם יש גם זיקה רוחנית הפוכה?

"התשובה היא לא", קובע תאודור. "הזיקה של היהודים בני זמננו להודו ידועה, והיא כוללת לא רק מתרגלי יוגה ומדיטציה, אלא גם גורואים מפורסמים ממוצא יהודי. אבל הינדואים לא מחפשים רוחניות ביהדות, הם מחפשים אצלנו אינטרסים הודים לאומיים, הכוללים אחווה בין הימין היהודי וההינדואי וברית משותפת מול האסלאם.

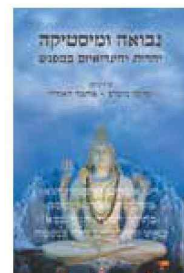
"ועדיין חשוב לומר שהברית היא לא רק לעומי תית אלא גם חיובית, מפגש בין שתי 'דתות שורש': היהדות היא שורש לנצרות ולאסלאם, וההינדואיזם הקדום הוא שורש לכל דתות הדרומה: הינדואיזם, בודהיזם, ג'ייניזם, והמסורת הסיקית שמשלבת הינ-דואיזם ואסלאם. מתוך שתי דתות שורש אלו יצאו הדתות הגדולות של העולם".

וישראל והודו שתיהן דמוקרטיות.

"כן, אבל אין בינינו סנטימנט של אחוות דמוי קרטיות כמו שיש לנו עם ארצות הברית. זה מעניין שהודו היא בכלל דמוקרטיה, כי במסורת היהודית החירות מתפרשת כחירות פנימית ולא חירות פור-ליטית, והתיאוריה החברתית מעודדת ריבוד ולא שוויון. ההסבר הכי טוב שיש לי הוא שהברהמיני-זם הוא שוויוני במהותו, כי הוא דוגל בפלורליזם רעיוני. כל מלומד רשאי להביע את דעתו ואין אפיפיור. לכן הדמוקרטיה נתפסת בהודו כטבעית, ואין קולות שקוראים לחזור למונרכיה".

תאודור, מרצה במכללה האקדמית צפת ובמחל לקה ללימודי אסיה באוניברסיטת בר אילן, פרסם לאחרונה קובץ מאמרים שערך יחד עם שלומי מועז-לם, בשם "נבואה ומיסטיקה: יהדות והינדואיזם במי-פגש". הקובץ רואה אור בהוצאת אידרא, כרך ראשון במסגרת הסדרה למחקרי דת השוואתית.

כותרת הספר לא מדויקת, אני מעיר: לצד המא-מרים של תאודור ושל חביבה פריה, משה אירל ואחרים, המתעמקים במיסטיקה ובתיאולוגיה הש-וואתית, קרוב למחצית מן המאמרים הינם היס-טוריים: מאמר על רדיפת היהודים וההינדואים על ידי האינקוויזיציה הפורטוגזית בגואה, סקירת ההתייחסויות הטקסטואליות להודו בספרות העי-ברית מימי הביניים ועד ספרות התחייה העברית, השוואה בין התלמוד למקבילו ההודי, המימאסה, היבטים שונים בעולמו של מהטמה גנדהי, ומאמר של הרב דניאל שפרבר העוסק במעמדו ההלכתי של ההינדואיזם, אם כי מדובר בטקסט שהוא תיאולוגי-אקדמי יותר משהוא דיון הלכתי. עם זאת, הסכמנו

סמל הינדואי עתיק המסמל מזל וברכה, ומשמש עד היום כסמל דתי בודהיסטי. גם המונח "ארי" בא לעולם הרבה לפני הנאציזם, במסגרת הטענה שלפיה מוצאם של העמים האירופיים הוא באזורי פרס והודו. עיוותי המתווכים נמשכים במידה לא מבוטלת גם כיום, כאשר הודים וישראלים קוראים על עליית הפשיזם וקץ הדמוקרטיה אלו בארצם של אלו, בתיווכם של תרגומים ממומחים ועיתונאים אמריקנים ובריטים.

מה המטרה שלך בעריכת ההשוואות בינינו לבי-נב?

"ראשית, לימוד אקדמי של תיאולוגיה הש-וואתית. יש פה חידוש תיאורטי גדול; כפי שכתבה ברברה הולדריג' בספרה 'ודה ותורה', כאשר בוח-נים יהדות והינדואיזם נאלצים לצאת מן התבניות היסודיות. מדע חקר הדתות נוצק על פי אמות מידה פרוטסטנטיות. ראשוני החוקרים בתחום בבריטניה השתייכו לחוגים מסיונריים, ולכן הרגישו את התיאולוגיה כעומדת בלב העניין הדתי; כלומר, מערכת אמונות אוניברסלית המנותקת מכל תר-בות ספציפית וניתנת לייצוא לכל התרבויות. העי-סוק בהינדואיזם וביהדות מגלה מיד שתי מערכות

שהמילה "מפגש" מתאימה מאוד לספר, ובה טמון עיקר החידוש.

תיווך מעוות

במבט היסטורי, המגע בין היהודים והודו היה מועט, ומרביתו התקיימה דרך מתווכים בעלי עניין זר. דוגמה אחת מני רבות תמצא במאמרו של שלומי מועלם, העוסק בחוקר הדתות רוברט זהנר, מאבות חקר הדתות האקדמי, שהחזיק בנקודת מבט של עליונות נוצרית ומתוכה התעמק בהינדואיזם. מכיוון שדעותיו על היהדות היו שליליות, חוקרים הינדואים ואף סוואמים (מורים רוחניים) מפורסמים שהתפלמסו עם בני חוגו ציטטו אנטישמיות נוצרית בלי שפגשו יהודי אחד מעולם, ובלי שידעו כלל מהי אנטישמיות.

מן הכיוון ההפוך, מאמרו של אייזיק לובלסקי על הדימוי של הודו במערב, נוגע באחד ממייסדי תחום האינדולוגיה (חקר הודו), הגרמני פרדריך מקסימולר מאוניברסיטת אוקספורד, ובתרומתה של האינדולוגיה להיווצרותה של תיאוריית הגזע הארי שאחריה באדיאולוגיה הנאצית. כך למשל, מקורו של צלב הקרס הנאצי הוא ב"סוואסטיקה",

94496971-9	06/2025	מקור ראשון - שבת	עמוד 17	2/2	25.91x31.61
המכללה האקדמית צפ - 57920					

מאזנת את האידיל הזה עם האידיל הקשטרי שדווקא מעניק מקום לאלומות".

גשר ההלכה

תאודור, בן 65, פרסם במהלך השנים שורה של ספרים ומאמרים העוסקים בהיבטים שונים של ההינדואיזם הקלאסי ובהשוואות בינו ובין היהדות. אחד מהם (באנגלית) הוא "דהרמה והלכה", ובו הוא מצביע על חיבורים מהותיים בין יהדות להינדואיזם. "דהרמה, הדרך ההינדואית, כוללת הלכה, מסגרת חיים, מוסר, טקסי מעבר, העברה תרבותית בין־דורי רית. לנצרות אין הלכה. ההינדואיזם ייצא למערב את החלקים הרוחניים – יוגה, בהקטי, טנטרה, מדי־טציה, אבל לא את ההלכה. זה כמו מכונים לקבלה שאינם מגבים את הרוחניות בשמירת מצוות. הספי רים שלי מתפרסמים בהודו בתרגום לאנגלית, ולא־חרונה גם בהינדי. ההודים אומרים לי 'אתה מלמד גיטה של היומיום, גיטה פילוסופית, הומניסטית, ולא גיטה דתית של שחרור מיסטי והתבודדות'.

"לישראלים ולמערביים רבים", מוסיף תאודור, "יש תפיסה של הודו כאחרת, מוזרה, אוטורית, מקום שהולכים אליו כדי לשכוח את העולם. אבל ביחסי הודו־ישראל יש עולם שלם של אנשי עסקים הודים וחברות ענק בתחומי חקלאות, טכנולוגיה, חלל, קשרים דיפלומטיים עולים, ומיזמי תחבורה וסחר חובקי עולם כמו מסדרון IMEC שישנע סחורות מהודו לאירופה דרך מדינות המפרץ ונמל חיפה. יש שם עולם שלם שאיננו מיסטי בכלל".

היהדות קיימה שיח כואב עם דתות־הבת האבי־רהמיות מרגע לידתן, אך מגע ושיח כלשהו היה. במובן זה, דתות הודו נותרו גם כיום חזית בלתי מפוענחת עבור רוב חכמי ישראל. כך למשל, מע־טים מאוד הרבנים והמלומדים שהתעמקו הן בספרות הקבלית והן בוו־הסנסקריטית, ולעת עתה טרם קם מלומד אחד שלמד את שניהם בשפת המקור.

בכל שתעמיק "ימינה" אל תוך הקהל הדתי והרבני, תמצא דעות הפוסלות את תרבות הודו כאלילית. מה תאמר להם?

"אני אציע להם לקרוא את ספריהם של רבנים וכותבים דתיים, כמו 'יהדות והינדואיזם ומה שביניהם' של הרב יששכר היימן, או 'מהודו ועד כאן' שערך הרב אלחנן ניר".

"באופן מסורתי, באסיה אין אנטישמיות אלא הערכה ליהודים מימים ימימה. אסיה היא כבר לא מקום נחשל אלא כוח עולה"

המאמר של שלומי מועלם, כמו גם המאמר שלך, מציגים מונון רחב של תפיסות אלוהות הודיות, שכמותן יימצאו גם בקבלת האריז'ל – האלוהות כאישיות או כאנרגיה בתוך הבריאה או מעבר לה, מערכת יחסים אישית עם האל או קשר של התבונה. מה יש להודו לתת בתחום הזה?

"בחוויה האישית שלי אני מוקסם מתפיסות האלוהות ההודיות בבהאגוטה פוראנה ובגיטה. אלו החוויות שאני מחפש, והן אלו שמזינות אותי. באקרמיה הישראלית מצאתי שיח רדוד וציני על ההינדואיזם. דווקא השיח היהודי־הינדואי אפשר לי לראשונה להגיע לשיח עמוק ובלתי מתנצל בתחומים אלו. אני מודה לשותפים לשיח הזה, שמאפשרים לי את זה". ●

הינדואי? ממושיכי מורשתו, כולל צאצאיו, דווקא עוינים למדינת ישראל.

"אפרים מאיר, שכתב את אחד המאמרים, שייך לפילוסופיה פרסונליסטית, דיאלוגית, כמו זו של מרטין בובר. הוא שואב השראה מגנדהי כאיש של דיאלוג כדי לנסח תאולוגיה בין־דתית שתאפשר שיח בין בני דתות שונות. הכותב השני, חנוך בן־פזי, הוא הומניסט דתי, וגנדהי עוזר לו לנסח הומניזם יהודי.

"לי יש עניין אחר בגנדהי. אני רוצה לנסח פילוסופיה הומניסטית על סמך הבהגוד גיטה, הספר ההינדואי שהיה מרכזי כל כך בעולמו של גנדהי. אני מאמץ רעיונות גנדהיאניים שנראים לי טובים, כגון הדגשת העשייה לשמה, 'עשייה שלא לשם פירותיה', שהוא הרגיש בעקבות הקארמה־יוגה. אי־אלימות בגרסתה הקיצונית אולי התאימה לזימנו ומקומו, אך הרעיון נראה לי אוטופי ובעייתי מבחינה מעשית, ויותר מזה, הוא שגוי מבחינת הגישה. בתפיסת העולם ההינדואית יש מעמדות (זא־נות) והשניים העליונים הן הברהמין והקשטרייה, שהם הכהן המלומד, ואיש השלטון וכוחות הביטחון. האידיל הברהמיני הוא אי־אלימות, אבל הגיטה

דתיות שהתאולוגיה לבדה היא בלתי מספקת כדי לתאר אותן, ושברכו־ן עומדות תופעות נוספות כגון אתניות, שמירת מצוות או תרבות מקומית שאינה אוניברסלית. דוגמה לתופעה תרבותית כזאת היא מגדר. היהדות וההינדואיזם מגדירות גבריות ונשיות, והגדרותיהן תלויות בתרבות מסוימת ולא רק בהגדרות אוניברסליות.

"אבל יש פה משהו גדול יותר מהמחקר האקדמי, וזו ההתקרבות בת־זמננו בין יהודים והינדואים, התקרבות שהיא חברתית, פוליטית ותרבותית, וגם קרבה בין־דתית. הרב דוד רוזן, מחשובי השגרירים היהודים לשיח הבין־דתי, עודד אותי לעסוק בממד הזה בין יהדות להינדואיזם, כמו גם רבנים נוספים. הברכות הללו חשובות לי כשאני עוסק במי שהו שחורג מהתחום האקדמי היבש, חשוב לי לדעת שאני מקדם את האינטרסים של היהודים והיהדות. מהצד ההינדואי קיבלתי את ברכתו של סוואמי דיאנדה סרסוואטי, כאשר הוא הגיע ארצה בשנת 2008 בראש משלחת הינדואית למפגש עם הרבנות הראשית לישראל".

שני מאמרים בספר עוסקים בגנדהי ומורשתו הרוחנית. מה הרלוונטיות שלו לשיח היהודי־